

Lausunto

06.08.2025

Asia: VN/22303/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta

Esitutkintaa ja syyteharkintaa koskevat muutosehdotukset

1. Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen

Asia: Suomen tuomariliitto ry:n lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta

Viite: VN/22303/2023

Yleistä

Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry (jäljempänä Tuomariliitto) kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi. Tavoite rikosprosessin sujuvoittamisesta ja asianosaisten oikeusturvan parantamisesta käsittelyä jouduttamalla ja sen kustannuksia alentamalla on kannatettava edellyttäen, että samalla huolehditaan lainkäytön korkean laatutason säilymisestä. Tehostamista ei saa tehdä ihmisten oikeusturvan kustannuksella. Oikeuslaitoksen merkittävän yhteiskunnallisen roolin vuoksi sen toimintaedellytykset on turvattava.

On myös yleisesti huomattava, että mikäli erilaisiin tehostamistoimiin ei ohjata uusia resursseja, huomion kohdentaminen yhtäälle tarkoittaa vähempiä resursseja ja siten viivästyksiä toisaalla. Rikosprosessiketjun toimijoiden resurssit tulee vakauttaa suhteessa toisiinsa sellaisiksi, ettei eri viranomaisvaiheisiin muodostu asioiden käsittelyn ruuhkautumista.

Esitutkintaa ja syyteharkintaa koskevat muutosehdotukset

1. Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen

Tuomariliitto kannattaa sitä, että asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus selvitetään esitutkinnassa. Riittävänä voidaan pitää sitä, että asianomistajalle varataan tilaisuus vaatimuksen esittämiseen. Käytännössä vaikuttaa siltä, että syyttäjät ajavat varsin vaihtelevasti asianomistajien vaatimuksia, vaikka ne olisivat selkeitä ja asianomistajia olisi vain yksi.

2. Rikosilmoituksen kirjaaminen

Ei lausuttavaa.

3. Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Ei lausuttavaa.

4. Ilmoitus epäillyn oikeuksista ja kuulusteltavalle tehtävät ilmoitukset

Ei lausuttavaa.

5. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuus sekä loppulausuntomenettely

Syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen yhteistyö esitutkinnan aikana on kannatettavaa. Loppulausuntoja olisi syytä pyytää nykyistä useammin, jolloin jo syyttäjän haastehakemuksessa olisi mahdollista luoda parempi pohja jäsenllylle ja joutuisalle käsittelylle, ja rikosasioidenkin valmistelua saataisiin etupainotteisemmaksi. Nykyisellään tarve lisätutkinnalle ilmenee usein istunnossa tai vastaajan ennakkovastauksessa, mikä johtaa istuntojen peruuntumisiin ja siirtymisiin.

6. Perusteluvollisuuden keventäminen

Ei lausuttavaa.

7. Yleistiedoksianto erityisen laajoissa rikosasioissa

Tuomariliitto kannattaa esitystä.

8. Tiedottaminen esitutkinnassa

Ei lausuttavaa.

Rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyä koskevat muutosehdotukset

1. Tiedoksiantosäätely

Tuomariliitto kannattaa esitystä. Tiedoksiantomenettelyjen kehittäminen jouduttaisi käsittelyjä selvästi. Puhelintiedoksiantojen yhteydessä haastemiehen on mahdollista kertoa asiakkaalle käytännönläheisesti ja selkokielellisesti, mistä on kysymys ja mitä toimenpiteitä asiakkaalta edellytetään. Lisäksi niiden yhteydessä voidaan saada tärkeitä lisätietoja prosessia varten esimerkiksi tulkkauksen tarpeesta, minkä vuoksi puhelintiedoksiannoissa on selviä lisähyötyjä verrattaessa postitse vastaanottotodistuksella suoritettuun tiedoksiantoon. Annettavan informaation sisältö puhelimitse ja henkilökohtaisessa kohtaamisessa on sama.

Koska istuntokutsujen tiedoksiannot etenkin pääkaupunkiseudulla tapahtuvat useitakin kuukausia ennen istuntoja, käyttöön olisi syytä ottaa myös automatisoitu muistutusjärjestelmä unohduksista johtuvien istuntojen peruuntumisten ehkäisemiseksi.

2. Kirjallinen menettely

Tuomariliitto kannattaa ehdotusta siitä, että kirjallisessa menettelyssä voitaisiin käsitellä sellaisia rikoksia, joista ankarin säädetty rangaistus on 4 vuotta vankeutta, ja menettelyssä voitaisiin tuomita enintään 1 vuosi vankeutta.

On kuitenkin huomattava, että muutoksen todelliset vaikutukset työajan säästöön voivat jäädä rajallisiksi. Käytännön kokemus ns. kaatopäiväjutuista osoittaa, että kirjallisella ratkaisulla saavutettu säästö on usein marginaalinen – istuntoratkaisut saattavat näissä tapauksissa jopa olla nopeampia.

Lisäksi tulee huomioida, että tuomioistuimen harkintavollisuus asian selvitetystä tilasta kasvaa ehdotuksen myötä. Tämä voi johtaa siihen, että tuomioistuimen on tutustuttava laajempaan esitutkinta-aineistoon – vastoin perusteluissa esitettyä tavoitetta, jonka mukaan tuomioistuimen ei tulisi joutua tällaiseen harkintaan ilman syyttäjän erikseen esittämää ja perustelemaa arviota.

On tärkeää säilyttää varovaisuus kirjallisen menettelyn käytössä etenkin tilanteissa, joissa vastaajan passiivisuus voi johtua esimerkiksi päihde- tai elämäntilanteesta – ei aktiivisesta suostumuksesta kirjalliseen menettelyyn.

3. Poissaolokäsittely

Tuomariliitto yhtyy esitettyyn näkemykseen siitä, että lain soveltamisen kannalta olisi yksinkertaisempaa, että poissaolokäsittelyn muotoja olisi vain yksi. ROL 8:11 mukaisten poissaolokäsittelyjen soveltamisalan laajentaminen sekä sääntelyn yhdenmukaistaminen suhteessa kirjalliseen menettelyyn on kannatettavaa.

Tuomariliitto kuitenkin painottaa, että sääntelyn yhtenäistäminen ei yksin poista alueellisia ja viranomaiskohtaisia soveltamiseroja. Kuten Tuomariliiton aiemmassa kannanotossa on todettu, säännösten tehokkaampi soveltaminen edellyttää myös riittävää koulutusta ja resursseja. Käytännöt esimerkiksi asiamiesedustuksen käytöstä vaihtelevat tuomioistuinten välillä, ja niiden selkeyttäminen voisi tukea poissaolokäsittelyn oikeasuhtaista käyttöä.

ROL 8:11 § – Poissaolokäsittely: soveltamisalan laajentaminen

Ehdotus rangaistusuhan nostamisesta kolmesta kuukaudesta yhteen vuoteen ROL 8:11 §:ssä on periaatteellisesti merkittävä. Tuomariliitto yhtyy näkemykseen siitä, että prosessuaalisen sääntelyn yhdenmukaistaminen ja menettelytapojen selkeyttäminen voivat edistää lain soveltamisen ennakoitavuutta ja rikosprosessin sujuvuutta. Tämä koskee erityisesti tilanteita, joissa vastaajan henkilökohtainen läsnäolo ei ole asian selvittämisen kannalta välttämätöntä.

Vastaajan henkilökohtainen läsnäolopakko ei ole itseisarvo, vaan läsnäolovelvoitteen tulee perustua prosessin ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tarpeisiin. Mikäli vastaaja ei reagoi haasteisiin tai on muutoin passiivinen, ei ole tarkoituksenmukaista käyttää merkittäviä viranomaisresursseja hänen paikalle saamiseen, ellei läsnäolo ole välttämätöntä asian selvittämiseksi.

Tuomariliitto pitääkin tärkeänä, että poissaolokäsittelyä ja asiamiesedustusta voidaan käyttää joustavasti prosessiekonomian ja tarkoituksenmukaisuuden periaatteiden mukaisesti.

ROL 8:12 §:n uudistus

Luonnoksessa ROL 8:12:n toisen momentin tarkoitettu soveltamisala on epäselvä suhteessa ROL 8:11:ään, joka koskee tilanteita, joissa vastaajan läsnäolo ei ole asian selvittämiseksi tarpeen. Muotoilu, jossa kutsussa ensin edellytetään henkilökohtaista läsnäoloa ja sitten tästä luovutaan istunnossa katsomalla vastaajan kieltäytyneen todistamasta, on ristiriitainen. Vastaajan läsnäolovelvollisuuden arviointi ei perustu ainoastaan tarpeeseen kuulla häntä todistelutarkoituksessa, vaan sille voi olla myös muita perusteita, kuten tarve varata hänelle tilaisuus lausua muusta todistelusta tai osallistua seuraamuskeskusteluun. Ilmeisesti tarkoitetaan, että jos ratkaisun uhalla tai asiamiehen edustamana pääkäsittelyyn kutsuttu vastaaja jää ilman laillista estettä pois pääkäsittelystä, hänen katsotaan luopuneen oikeudestaan tulla kuulluksi.

Ehdotettu sääntely ei myöskään poista riskiä siitä, että hovioikeudet palauttavat asioita kärjäoikeuksiin selvittämisvelvollisuuden täyttymättä jäämisen vuoksi. Kyse on tällöin tuomioistuinten välisestä arviointierosta, jota ei voida korjata pelkästään ROL 8:12 §:n sanamuotoa muuttamalla.

Tuomariliitto pitää kuitenkin perusteltuna, että sääntelyllä pyritään ehkäisemään tilanteita, joissa pääkäsittely peruutetaan vastaajan passiivisuuden vuoksi. Erityisesti pääkaupunkiseudun kaltaisissa ruuhkaisissa kärjäoikeuksissa tämä on käytännössä tärkeä kysymys.

Oikeudenkäyntitilaisuuden julkinen merkitys

Kuten myös oikeusasiamies on lausunnossaan korostanut, julkisella oikeudenkäynnillä on merkitystä paitsi yksittäisen rikosasian ratkaisemisen kannalta, myös yhteiskunnallisena toimintona. Oikeudenkäyntiin osallistuminen on osa rikosentekijän vastuunkantoa ja prosessuaalista kohtaamista. Liian kevyesti käytetty poissaolomenettely voi heikentää tämän vastuun kokemusta ja julkisen käsittelyn legitimiä ulottuvuutta.

Ehdotuksen yhteydessä tulee harkita myös sitä, tuleeko esimerkiksi nuorten rikosentekijöiden osalta edellyttää henkilökohtaista läsnäoloa niissä tapauksissa, joissa on laadittu nuoren seuraamusselvitys (rikos tehty alle 21-vuotiaana) ja vaaditaan vankeusrangaistusta. Prosessuaalinen kohtaaminen on tällöin tärkeää myös kasvatuksellisesti.

Tuomariliitto pitää tärkeänä, että oikeudenkäyntien sujuvuutta ja tehokkuutta edistetään, mutta painottaa samalla, että prosessien yksinkertaistamisen ei tule kaventaa vastaajan osallistumisoikeuksia ja -velvollisuuksia. Vastaajan oikeus tulla kuulluksi on paitsi perusoikeus, myös olennainen osa oikeudenkäynnin julkisuutta ja uskottavuutta.

Ehdotusten vaikutukset ja muut huomiot

1. Onko teillä lisättävää tai huomioita vaikutustenarviointiin?

Vaikutusten arviointiin liittyy lukuisia epävarmuustekijöitä. Taloudellisten vaikutusten lisäksi asiassa on syytä korostaa yhteiskunnallisia vaikutuksia, joita tulee joka tapauksessa seurata tarkasti.

Tuomariliitto suhtautuu varauksella luonnoksessa esitettyihin vaikutusarvioihin. Esityksen perusteluissa esiin tuodut taloudelliset ja ajalliset säästöt eivät kaikilta osin ole realistisia rikosasioiden nykyinen käsittelytilanne ja järjestelmät huomioon ottaen.

Rikosasian siirtyminen poissaolokäsittelyyn ei johda esitettyihin ajallisiin tai resurssien säästöihin. Poissaolokäsittelyssä joudutaan usein edelleen vastaanottamaan todistelua, jonka esittäminen kestää yhtä kauan riippumatta siitä, onko vastaaja paikalla vai ei. Lisäksi tuomioistuimissa käytössä olevat tietojärjestelmät hidastavat käsittelyä systemaattisesti, ja mahdollinen säästö istuntoajassa ei automaattisesti merkitse työmäärän kevenemistä tai resurssien vapautumista. Esimerkiksi videoinnin lisääntyvä käyttö ja siihen liittyvät tekniset ja prosessuaaliset velvoitteet tulevat käytännössä pidentämään pääkäsittelyjen kestoja vastaajan läsnäolosta riippumatta.

Uudistuksen tärkein potentiaalinen vaikutus liittyy oikeusprosessin jutturuuhkan hallintaan. Vaikka yksittäisten asioiden käsittely ei nopeutuisi merkittävästi, voidaan uuden sääntelyn avulla vähentää sellaisten käsittelyjen määrää, jotka peruuntuvat vastaajan passiivisuuden vuoksi. Tämä vaikuttaa myönteisesti oikeusprosessin läpimenoaikoihin ja estää tarpeettomia lykkäyksiä tai palautuksia.

Tuomioistuimissa muutosten työmäärää keventävät vaikutukset näkyvät väistämättä viiveellä. Vireilletulojen määrä on jatkuvasti nousussa, ja jutturuuhkien purkamisen edellyttää useita rinnakkaisia toimenpiteitä.

2. Onko teillä huomioita ehdotusten toimeenpanosta tai lakien voimaantulosta?

Uudistuksen toimeenpano edellyttää järjestelmämuutoksia, asiakirjapohjien päivittämistä, työnkulkujen uudelleenarviointia sekä henkilöstön koulutusta. Usein myös lakimuutosten vaatimat asiakirjapohjamuutokset toteutuvat hitaasti, mikä vaikeuttaa sujuvaa siirtymää ja aiheuttaa tarpeettomia viiveitä oikeudenhoidossa. Tuomioistuimet ovat joutuneet kehittämään omia tilapäisiä ratkaisuja työprosessien ylläpitämiseksi.

Voimaantulon valmistelussa on olennaista varmistaa riittävä siirtymäaika, jonka aikana koulutus, ohjeistus ja järjestelmäpäivitykset ehditään toteuttaa asianmukaisesti. Lainmuutosten vaikutuksia ei saada käyttöön pelkällä sääntelyllä, vaan ne edellyttävät toimintatapojen muutosta koko oikeusprosessin ketjussa. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää siihen, että poissaolokäsittelyn käyttöönotto ja uhkamuotojen soveltaminen jalkautuvat käytäntöön yhdenmukaisesti valtakunnallisesti. Jalkauttamisessa keskeinen merkitys on tuomioistuinten yhteistyöllä ja yhteistyöverkostoilla.

3. Onko teillä muita huomioita luonnoksesta hallituksen esitykseksi?

Tuomariliitto painottaa, että tehokkuustoimien rinnalla on tärkeää turvata oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen. On olennaista arvioida myös uudistusten yhteiskunnallisia vaikutuksia, esimerkiksi niiden mahdollista vaikutusta uusintarikollisuuteen ja oikeudenkäyntien julkisuuden kokemukseen.

Lausunnon valmistelu

Lausuntoa on valmisteltu Tuomariliiton oikeuspoliittisessa valiokunnassa ja hallituksessa. Lausunnon kirjoittamiseen on osallistunut käräjätuomarit Heidi Mylly, Petteri Plosila, Petri Freundlich ja Tuuli Vänskä.

Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry

Tuuli Vänskä

Puheenjohtaja

6.8.2025

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toimii tuomioistuinlaitoksen kehittämiseksi sekä sen merkityksen ja tuomarin riippumattoman aseman säilyttämiseksi yhteiskunnassa.

Tuomarikunnanyhteisenä järjestönä Tuomariliitto valvoo ja edistää jäsentensä ammatillisia ja muita yhteisiä pyrkimyksiä.

Hartikainen Linda
Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry